

Helena MAREK
Ewa SZYMAŃSKA
(redakcja naukowa)

BEZPIECZEŃSTWO ZDROWOTNE

– UJĘCIE INTERDYSCYPLINARNE

Zdrowie psychiczne
szczególnym wyzwaniem XXI wieku

Poznań 2018

SPIS TREŚCI

7	Wstęp
9	ROZDZIAŁ I: ZDROWIE PSYCHICZNE W UJĘCIU KLINICZNYM, RELIGIJNYM, KULTUROWYM I PRAWNYM
11	(Artur ROBERT JU SZCZAK)..... <i>kościół chrześcijański w RP</i>
25	(Barbara ZIELIŃSKA-PANASIK)..... <i>Wpływ choroby Alzheimera na doświadczenia osób z najbliższego otoczenia chorych</i>
31	(Ei zbi ełta JUNDZIŁŁ)..... <i>Zycie ze schizofreni ą – studium indywidualnego przypadku</i>
43	(Grzegorz TOKARZ)..... <i>Analiza polskich seriali</i>
53	(Jolanta WILSZ)..... <i>Zdrowie psychiczne w kontekście procesów samoregulacji – ujęcie cybernetyczne</i>
73	(Karolina GORZKOWSKA)..... <i>Zdrowie psychiczne w ujęciu prawnym. Problematyka badania pisma r ęczonego osób chorych i/lub przymuszanych do składan ia pisemnych oświadczeń</i>
81	(Kinga SZMIGEL)..... <i>Pozycja prawna i zadania rzecznika praw pacjenta szpitala psychiatrycznego</i>
91	(Małgorzata KRAWCZYK)..... <i>Zagrożenie wybranymi chorobami psychicznymi migrantów z Ukrainy pracujących w Polsce</i>
109	(Magdalena MAŁKOWSKA)..... <i>Świadomość społeczeństwa gminy Wydminy na temat szczepień ochronnych</i>
119	(Maria WRÓBLEWSKA)..... <i>Religia a zdrowie psychiczne człowieka</i>
129	(Stanisław WIETESKA, Anna PIECHOTA)..... <i>Zdrowotne aspekty budynków pasywnych</i>
147	(Zbigniew KULESZ)..... <i>Duchowość a zdrowie psychiczne. Implikacje nauczania Anselma Gr ęna</i>
159	ROZDZIAŁ II: WPŁYW ŚRODOWISKA PRACY NA FUNKCJONOWANIE PSY- CHICZNE CZŁOWIEKA
161	(Anna POLASZEWSKA)..... <i>Zródła stresu w pracy funkcjonariuszy służby więziennej</i>
171	(Andrzej GAŁECKI)..... <i>Wpływ stresu na racjonalność podejmowanych decyzji w dobie cyberzagrożeń</i>

ZDROWIE PSYCHICZNE W UJĘCIU PRAWNYM. PROBLEMATYKA BADANIA PISMA RĘCZNEGO OSÓB CHORYCH I/LUB PRZYMUSZANYCH DO SKŁADANIA PISEMNYCH OŚWIADCZEŃ

I. Wprowadzenie

Asumpt do napisania niniejszego artykułu stanowią rozważania na kanwie doświadczeń w zakresie badania pisma ręcznego w odniesieniu do okoliczności ujętych w przepisach polskiego prawa cywilnego i karnego. W Kodeksie karnym znalazł się rozdział traktujący o przestępstwach przeciwko wiarygodności dokumentów (rozdział XXXIV) oraz jednocześnie grupa przepisów wskazująca na wyłączenie odpowiedzialności karnej (rozdział III)¹ z możliwością powołania się na nie także w przypadku fałszowania dokumentu. Swoistą analogię wyłączenia skutków działań w określonych sytuacjach odnajduje się w Kodeksie cywilnym, w którym w dziale IV znajdują się okoliczności wad oświadczenia woli². Powyższe stanowi jednocześnie ochronę dla osób poszkodowanych bądź nieświadomych swoich poczynań jak i możliwość budowania linii obrony na wykreowanych fundamentach okoliczności odpowiadającym wskazanym przepisom prawa. Ochrona dotyczy zarówno starań o unieważnienie poczynań jak i udowodnienie, że pomimo okoliczności jak choroba czy też nałóg i związane z nim stany psychofizyczne, dokonana przez osobę czynność ma skutki prawne. Kontrowersyjnym, aczkolwiek niezwykle ważnym, jest analizowanie przypadków, w których kreuje się fundamenty braku/ograniczenia świadomości lub nieczytelności/ograniczonej czytelności w celu unieważnienia dokonanej czynności prawnej/czynu. Uzupełniająco warto dodać, że wspólnym mianownikiem dla opisanych powyżej opcji jest badanie pisma patologicznego (analiza psychografologiczna), które jako dotychczas jedyne w swoim wyniku jest w stanie wykazać istnienie w grafizmie cech wskazujących na rzeczywiste okoliczności psychofizycznych wpływające na stan świadomości probanta.

II. Problem badawczy w odniesieniu do przepisów Kodeksu Karnego i Kodeksu Cywilnego

Zgodnie z art. 270 § 1 Kodeksu karnego podrobienie lub przerobienie dokumentu w celu użycia go jako autentyczny lub użycie tak zmodyfikowanego dokumentu jest przestępstwem przeciwko wiarygodności dokumentów pod groźbą grzywny, kary ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat³. Przepis ten bezpośrednio nawiązuje do kryminalistycznego badania pisma ręcznego (związane z ustaleniem autentyczności rękopisu lub wskazaniem autora fałszerstwa)⁴, jednakże należy zauważyć, że każde badanie pisma ręcznego, nawet jeśli w postawionej do badań tezie dotyczy aspektu analizy psychologicznej grafizmu, w swym wyniku wskazuje na popełnienie bądź niepopołnienie danego

¹Ustawa z dnia 6.06.1997 roku Kodeks karny (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.).

²Ustawa z dnia 23.04.1964 roku Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.).

³Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.).

⁴L. Koźmiński, Dokument jako ślad kryminalistyczny ..., s. 41.

przestępstwa. Badanie pisma ręcznego i prawo przenikają się więc nie tylko w zakresie sankcji karnej za przerobienie dokumentu bądź użycie takiego jako autentyczny, ale także już na etapie odpowiedniej metodologii badań grafizmów.

Uzasadnieniem powyższego twierdzenia jest art. 31 k.k., który mówi o niepoczytalności i poczytalności ograniczonej: „**§ 1.** Nie popełnia przestępstwa, kto, z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem. **§ 2.** Jeżeli w czasie popełnienia przestępstwa zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania postępowaniem była w znacznym stopniu ograniczona, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.” Jak wynika z powyższego zasadniczym dla postępowania w danym przypadku nie jest określenie autentyczności grafizmu, czego dokonuje się metodologią kryminalistycznego badania pisma ręcznego, lecz ustalenie faktycznej zdolności psychicznej osoby, do czego na ogół sąd powołuje biegłego psychologa, psychiatrę, psychografologa.

Analogicznym do brzmienia art. 31 k.k. i w konsekwencji jego zastosowania jest wspomniany we wprowadzeniu dział kodeksu cywilnego stanowiący o wadach oświadczenia woli. Art. 82 k.c. wskazuje, że „Nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych.”⁵ Zgodnie z doktryną i orzecnictwem skutkiem jest nieważność takich czynności.⁶ Wśród innych przepisów z analizowanego działu k.c. na uwagę zasługuje także art. 87: „Kto złożył oświadczenie woli pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, ten może uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że mógł się obawiać, iż jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe.”⁷ Bezpośrednio z tym przepisem prawa koresponduje art. 88 k.c. mówiący o instytucji uchylenia skutków prawnych oświadczenia woli złożonego w okolicznościach art. 87 k.c..⁸ Zgodnie z orzecnictwem takie oświadczenie stanowi ważną czynność prawną, ale przy uchyleniu staje się nieważną.⁹

Jak wynika z przytoczonych powyżej przepisów prawa zasadniczym jest wykazanie okoliczności wpływających na niepoczytalność lub poczytalność ograniczoną, czy też z punktu widzenia prawa cywilnego na brak świadomości lub swobody bądź znajdowanie się pod wpływem groźby. Bezsprzecznie są to okoliczności psychofizyczne, które mogą być zarówno tymi długotrwałymi jak i krótkotrwałymi. W celu ustalenia ich ewentualnego występowania, a w przypadku potwierdzenia, to do oceny stopnia ich wpływu na probanta, sąd w ramach postępowania dowodowego zmierza do poznania faktów związanych z procesem.¹⁰ „Dowodem jest każdy dopuszczalny przez prawo procesowe środek służący do dokonania takich ustaleń, służący ustalaniu okoliczności mających znaczenie dla

⁵Ustawa z dnia 23.04.1964 roku Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.).

⁶Wyrok SN z 18.01.2013 r. (IV CSK 269/12).

⁷Ustawa z dnia 23.04.1964 roku Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.).

⁸Ibidem.

⁹Wyrok SN z 19.03.2002 r. (I CKN 1134/99).

¹⁰K. Witkowska, *Biegły w postępowaniu karym*, Prokuratura i prawo 1, 2013, s. 65.

rozstrzygnięcia.”¹¹ W praktyce najczęściej jest to opinia biegłego sądowego, po którą sięga się w myśl przepisów stanowiących, że jeśli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego lub biegłych (art. 193 § 1 k.p.k.)¹² oraz analogicznie do powyższego art. 278 § 1 k.p.c.: „W wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii.”¹³

W nawiązaniu do powyższego oraz przedmiotu moich rozważań, jak słusznie zauważa w swoim artykule Andrzej Lipczyński, „biegły może orzekać stan wyłączonej świadomości dla swobodnego powzięcia decyzji i wyrażenia woli o ile u opiniowanego stwierdzi chorobę psychiczną, upośledzenie umysłowe lub przemijające zaburzenia czynności psychicznych.”¹⁴ Jednakże należy podnieść, że powyższe jest możliwe tylko w sytuacji, gdy na etapie opiniowania nadal możliwe jest zbadanie probanta bądź dostępna jest jednoznaczna dokumentacja medyczna wskazująca na opisywany stan. Z praktyki pismoznawcy wynika, że są to niezwykle rzadkie przypadki, co uzasadniają takie powszechne okoliczności jak badanie kwestionowanego testamentu lub proces o unieważnienie podjętego zobowiązania w momencie chwilowego stanu braku/ograniczonej możliwości oceny sytuacji i powzięcia decyzji, np. w wyniku upojenia alkoholowego bądź wywołanej na osobie składającej oświadczenie woli presji, zastraszenia, groźby. W pierwszym z przytoczonych przykładów autor grafizmu nie żyje i, o ile stwierdzi się autentyczność jego pisma oraz nadal kwestionuje się stan jego świadomości w chwili testowania, to „biegły w takich okolicznościach pozbawiony jest możliwości badania testatora, a cała ekspertyza (opinia) może być oparta jedynie na materiale dowodowym, sylwetce psychicznej spadkodawcy w okresie poprzedzającym, a przede wszystkim w chwili sporządzenia testamentu.”¹⁵ Rzecznym materiałem dowodowym w znaczącej większości są zeznania świadków wielokrotnie obarczone ich stronniczą oceną, a pod hasłem *sylwetka psychiczna spadkodawcy* mieści się nic innego jak subiektywnie oceniający opis osoby probanta oraz zdarzeń dokonany przez powołanego psychologa, psychiatrę sporządzony w oparciu o te same zeznania świadków.

W drugim z przytoczonych przeze mnie przykładów okoliczności, czyli chwilowy stan braku/ograniczonej możliwości oceny sytuacji i powzięcia swobodnej, świadomej decyzji z uwagi na chociażby przemijające zaburzenia czynności psychicznych bądź znajdowanie się pod wpływem groźby, kluczowe znaczenie mają słowa *chwilowy, przemijający* stan. Wówczas nawet sposobność wysłuchania zeznań bądź zbadania przez psychologów osoby, która dokonała pisemnego oświadczenia woli w danych okolicznościach w zasadzie jednoznacznie nie udowadnia faktu ich wystąpienia w przeszłości, w chwili wykonywania czynności. Nie dowodzi także rzeczywistego poziomu wpływu tych okoliczności na stan świadomości lub swobody działania, gdyż oddziaływanie na organizm takich

¹¹T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego*, Warszawa 2008, s. 373; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009, s. 427.

¹²Ustawa z dnia 6.06.1997 roku Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997 nr 89 poz. 555 ze zm.).

¹³Ustawa z dnia 17.11.1964 Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 1964 nr 43 poz. 296 ze zm.).

¹⁴A. Lipczyński, *Opiniowanie w sprawach ważności testamentu*, s. 1

¹⁵ibidem.

